

NOVETATS EDITORIALS QUE ENS RECORDEN EL GENOCIDI NAZI

De l'horror

ARNAU CÒNSUL

En l'últim any han aparegut nombroses publicacions relacionades amb els camps d'extermini nazi i l'horror que van causar. En aquest reportatge us oferim una síntesi dels continguts

Si no fos un gest estèril i massa connotat d'eufòria, caldria aplaudir la conjuntura. I meravellar-nos que, sense cap altre denominador que la casualitat, hagi estat possible justament aquest any, el del terratrèmol Le Pen a França i la passió segons Pim Fortuyn a Holanda. La conjuntura té forma de sis llibres sobre el genocidi nazi i una exposició, *Memòria dels camps* –que es va poder visitar fins al 14 de juliol al Museu Nacional d'Art de Catalunya–, amb un objectiu comú: fer pedagogia sobre la tragèdia més salvatge de la història. Per això pot semblar barroer demostrar alegria per aquesta coincidència editorial, on retrobem l'horror dels camps de concentració i, sobretot, les dificultats per transmetre'l de manera fidel. No es pot ser frívol amb l'Holocaust, ni demagog, ni gratuït: cal un llenguatge precís i contundent, un discurs que no vulgui comprendre, un diàleg que ens situï a l'alçada dels supervivents.

Els historiadors i intel·lectuals que s'hi han implicat s'han trobat sempre amb un seguit d'interrogants: fins a quin punt pot ser fidel qual·sevol explicació de l'extermini massiu aplicat pels nazis? I en tot cas, ¿podem arribar a comprendre-ho en tota la seva magnitud? ¿Tenim dret a arribar fins al final, en les nostres investigacions? Què esperem treure'n? Un apunt de resposta el podem manllevar als comisaris de *Memòria dels camps*, que creuen que "avui podem dedicar a aquesta iconografia una mirada més serena, crítica i analítica alhora". L'afirmació va per les fotografies que ens han quedat d'aquell univers, estudiades pels responsables de l'exposició, i per Benito Bermejo, a *Francesc Boix, el fotògraf de Mauthausen*; i és vàlida, també, per a la resta de llibres que ens ocupen. Però hi afegeix un dubte nou: seixanta anys després del genocidi,

¿se'n pot parlar amb propietat, encara?

La tesi doctoral de Carles Torner, *Shoah. Una pedagogia de la memòria*, pren de base el colossal film de Claude Lanzmann (*Shoah*, 1985; nou hores i mitja de durada) i es planteja els processos de pervivència de la memòria. No és senzill teoritzar sobre un tema tan volàtil i per això és d'agrair l'esforç de l'autor quan explica que la dèria per la Xoà (catalanització del mot hebreu *shoah*, que significa *destrucció dels jueus*) va encendre-se-li al veure *La llista de Schindler*, de Steven Spi-

Amb quin dret removem un dolor del qual només hem sentit vaguetats i xifres?

elberg: "Em sentia insultat. Obligar-me a seguir el destí d'aquelles dones fins al llindar de la cambra de gas, obligar-me a traspasar aquest llindar, obligar-me a veure les boques de les dutxes amenaçadores [...] perquè després fos una escena d'alliberament: l'aigua purificadora [...], la frescor en comptes de la mort. [...] No em feia gaires preguntes, però sabia una cosa: ningú no surt d'una cambra de gas, ningú no s'escapa d'Auschwitz". Però el problema va més enllà d'aquesta escena: una representació no serà mai cap altra cosa que això, un joc, una còpia connotada per la mirada del director. La pel·lícula de Lanzmann, en canvi, és un documental en què el director entrevista exdeportats jueus fent-los tornar, físicament, als llocs on van viure l'horror, i filmant-los amb un vigor que contrasta amb el blanc i negre borrós que fa

Francesc Boix a Mauthausen

servir per a les converses amb antics membres de les SS. La tesi de Torner és que, amb els supervivents situats altre cop als camps, l'evocació terrible que els provoca el retorn suspèn el lapse de temps passat i converteix l'espectador en testimoni directe de l'horror. Sense oblidar, però, que la veritable Xoà no podrà ser evocada mai: els qui van sobreviure, no en formen part; només en van ser espectadors impotents. Com diu Primo Levi: "Ho repeteixo, nosaltres, els supervivents, no som els autèntics testimonis.

[...] Som aquells que, gràcies a la prevaricació, a l'habilitat o a la sort, no vam tocar fons. Ells, els engolits, són la regla, nosaltres l'excepció".

Conscientment o no, David Serrano d'una banda (*Un català a Mauthausen*), i David Bassa i Jordi Ribó de l'altra (*Memòria de l'infern*), han après la lliçó del cineasta francès. Saltant per sobre d'altres consideracions, han entès que la font més vàlida per donar forma a l'inexplicable són els avis anònims que van patir l'escarni en la pròpia pell. I més encara: s'han adonat que la font no

és eterna, i si es bada gaire –permetin-me la cruesa–, deixarà de rajar per sempre. "Després d'un any de recerca exhaustiva només hem confirmat la supervivència de vint-i-quatre d'aquells tres mil republicans que Franco va lliurar a Hitler. [...] Ara fa un any, moria a Manresa en Jacint Carrió i uns mesos després en Francesc Comellas, a Linz. Jo ja m'havia posat d'acord amb la seva germana, en una de les seves visites a Castellar del Vallès, el seu poble natal. Però en Francesc morí abans que po-

La mort d'un pres polític austríac el 1943

guéssim veure'ns". El seu testimoni, sortosament, havia estat recollit poc abans per David Serrano, immers en l'obra de Joaquim Amat-Piniella. Malgrat la diferència d'estil entre els dos volums (el de Serrano és una entrevista clàssica; mentre que David Bassa embolcalla els relats orals amb un estil que beu del periodisme literari de Truman Capote), la motivació és idèntica: "Ells són els qui han de parlar i per això aquest és un llibre de memòries i no un assaig d'història". Tenim el deure d'escoltar-los per més dolorós que ens resulti.

TORNAR ALS CAMPS

De fet, es tracta d'això: tornar als camps de concentració de bracet dels qui van patir-los, ens ha de fer mal, ens ha de plantejar interrogants, ens ha de fer sentir poca cosa. L'escena en què Art Spiegelman, autor del cèlebre còmic *Maus* –Premi Pulitzer 1992, traduït recentment al castellà–, visita el seu psicòleg i li exposa els problemes morals que li provoca voler explicar la història del seu pare supervivent d'Auschwitz, tenir èxit en l'empresa i sentir-se com un nen ridícul al posar aquestes dificultats seves de costat de les que va passar al pare, és modèlica en aquest sentit. Amb quin dret removem un dolor del qual només hem sentit vaguetats i xifres? La resposta cal trobar-la en la voluntat dels supervivents de fer públic l'horror que van haver de viure, veure, sentir, oïr i suportar. No són herois, ni volen ser-ho: la falla del còmic evidencia aquest punt al retratar el genocidi nazi en una metàfora on els jueus són ratolins i els nazis, gats. Deixem les heroïcitats, si cal, per als gossos americans que alliberen el camp i per a alguns porcs polonesos bons: els ratolins s'aferren a l'instint de supervivència. Poca cosa més els quedava en la immensa ratera on havien caigut, que és el que eren els dissortadament famosos camps d'Auschwitz, Dachau, Buchenwald i Mauthausen: fàbriques d'extermini.

Però la memòria no basta per respondre una qüestió clau: com va arribar a racionalitzar-se un sistema tan irracional? Els relats dels exdeportats omplen part d'un buit, però és necessari tenir clar el marc que l'embolcalla. Cal recordar, encara, que l'objectiu dels nazis era que aquest exercici evocatiu que vivim no fos possible mai?

▶ ▶ ▶